

УДК 781.7(477.46)(477.43/44):398.332.4

Галина Пшенічкіна (Київ)

ТРАДИЦІЙНІ ЗИМОВІ НАСПІВИ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ ЧЕРКАЩИНИ: ТИПОЛОГІЧНА І ГЕОГРАФІЧНА ОПОЗИЦІЯ НАДДНІПРЯНЩИНИ І ПОДІЛЛЯ

НМАУ ім. П. Чайковського
Тел.: 050 8844704, e-mail: galinka_36@mail.ru

Зимові обрядові пісні – найліпше збережений жанр календарного циклу на правобережжі Черкащини. У нашій статті на основі експедиційних матеріалів та друкованих джерел вперше здійснюється спроба класифікації зимових наспівів черкаського Подніпров'я та перехідної зони до Поділля.

Домінуючими пісненими формами зимового періоду, які побутують на всій окресленій території, є наспіви різдвяного та новорічного обходів дворів дітьми – переважно одноелементні на основі три- або чотиридольної ритмофігур.

Репертуар старших груп колядників та щедрівників в терені представлений строфічними структурами на базі чотиридольних блоків, з рефреном чи без нього.

Наявність чи відсутність зимових наспівів на основі десятискладового вірша 5+5 у репертуарі окремих сіл є одним з маркерів для визначення меж сусідніх етномузичних традицій – Наддніпрянщини та Східного Поділля.

Ключові слова: український фольклор, зимові обряди, колядка, щедрівка, Правобережна Черкащина, Середня Наддніпрянщина, Східне Поділля, перехідна зона, опозиція, мелотипологія, мелогеографія

Картосхеми див. на стор. А9. Аудіоприклади: DVD-CM5_32

З-поміж календарно-обрядових піснених жанрів правобережної Наддніпрянщини (у межах сучасної Черкаської області), як і в більшості інших регіонів України, наразі найкращу збереженість демонструє зимовий цикл. Наше дослідження є першою спробою систематизації зимових наспівів, що побутували на цій території донедавна.

Означена територія є перехрестям кількох регіональних та локальних етнографічних й етномузичних традицій – у першу чергу придніпровської (що займає центральну частину області) та подільської (охоплює її західні райони). Метою наших регіональних досліджень є виявлення провідних стильових рис локальних фольклорних традицій та географічних кордонів між ними.

Календарна пісенність подільської частини Черкащини була ґрунтовно досліджена етномузикологами, керівниками студентських експедицій Євгеном Єфремовим, Оленою Шевчук, Іриною Клименко, Світланою Копил (Протасовою) та іншими наприкінці 1980-х рр.¹ Вагома частина зібраних тоді матеріалів з території історичної Уманщини – сучасних Жашківського, Маньківського, Тальнівського, Уманського та Христинівського районів – лягла в основу дипломної роботи С. Копил «Календарна пісенність Уманщини» [3]. Зимовий репертуар терену представлений у таблиці зимових мелотипів Уманщини [2, с. 120–121] й відповідній типологічній карті, опублікованій в атласі

«Слов'янська мелогеографія» [2, с. К15], укладених І. Клименко за нотаціями С. Копил².

Враховуючи те, що мелогеографія зимових наспівів західної частини Черкащини розроблена достатньо добре, вважаємо за доцільне тут зосередитися на традиційному зимовому репертуарі решти правобережних районів області. Виходячи з цього, сконцентруємо увагу на музично-етнографічних матеріалах Городищенського, Звенигородського, Кам'янського, Канівського, Катеринопільського, Корсунь-Шевченківського, Смілянського, Тальнівського, Черкаського, Чигиринського та Шполянського районів. Місцеві колядки та щедрівки до нашого часу не отримали системного вивчення, а отже, не було здійснено й спроб їх типологічного осмислення.

Джерела. Матеріали, тим чи іншим чином використані у статті, були записані у різний час. Найстарші з них мають вік більше, ніж століття. Уперше фіксацію текстів народних пісень Звенигородського повіту (сучасні Звенигородський, частина Тальнівського, Катеринопільського, Шполянського районів), а також детальний опис звичаїв, обрядів та світогляду місцевого населення здійснив видатний етнолог, філолог, історик, філософ, сходознавець, поет та прозаїк академік Агатангел Кримський наприкінці 19-го – на поч. 20-го ст. Його монографія «Звенигородщина» [6], підготовлена до друку у 1930 р., побачила світ лише у 2009 р. Ця значна праця містить надзвичайно цінні етнографічні відомості про явища, більшість з яких сьогодні вже зникли з побуту та

¹ Оригінали та відцифровані польові матеріали зберігаються в архіві Проблемної науково-дослідної лабораторії з вивчення народної музичної творчості Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, м. Київ (далі – ЛЕК).

² Зберігаються у Графоархіві ЛЕК (папка ЧРК_Мелотипи 1985–1990) та його електронній версії (ЛЕК_ЧРК_1985–90).

пам'яті носіїв. Зимовий репертуар у його праці представлений значною кількістю текстів з п'яти сіл історичної Звенигородщини: Гусакового, Колодистого, Пальчика, Попівки та Шостакового. Етнографічно Звенигородщина належить до перехідної зони між Поділлям та Правобережним Подніпров'ям. Вчений вже тоді зауважував відмінності – передусім у вимові населення – на цій території, поділяючи її уздовж річки Гнилий Тікич на східну («Шевченківщина») та західну («Гуманищина») [6, іл. 4–5].

У 1950–1960-х рр. польові дослідження черкаського правобережжя проводилися співробітниками Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського (далі – ІМФЕ). Проте, судячи з електронних архівних реєстрів³, фіксація календарної пісенності не була пріоритетним завданням тих експедицій.

Український етнограф та фольклорист Олекса Ошуркевич у 1985 р., вивчаючи музичний фольклор батьківщини Т. Г. Шевченка – у селах Моринці та Шевченкове Звенигородського району, як не дивно, не знайшов жодного зимового наспіву⁴, про що зазначено у статті Богдана Луканюка та Михайла Мишанича «Народні мелодії батьківщини Т. Шевченка» [7, с. 36].

Проте Ганні Коропніченко, яка на початку 2000-х рр. здійснила власну поїздку слідами О. Ошуркевича, вдалося зафіксувати ряд зимових пісень у тих самих селах⁵. Ці записи стали важливим доповненням до джерел, використаних у нашій роботі.

Кілька колядок та щедрівок з Кам'янського району опубліковані у збірці Наталі та Олександра Терещенків «Пісенна традиція села Тимошівки» [8]. Експедиції Черкаського обласного центру народної творчості та музичного училища також зафіксували певну кількість зимових обрядових пісень. Оригінали цих записів зберігаються в архівах названих установ.

Втім основною джерельною базою цієї статті є польові записи, здійснені її автором від 2006 р. у більш ніж 50-ти селах правобережних районів Черкащини – Городищенському, Канівському, Корсунь-Шевченківському, Смілянському, Черкаському, Чигиринському, Шполянському.

На жаль, ми змушені констатувати процес згасання традиційної зимової обрядовості та пов'язаної з нею пісенності в окресленому терені. Архаїчні обрядові наспіви у наш час продовжують активно функціонувати хіба що у репертуарі дитячих гуртів колядників та щедрівників. Що ж стосується дорослих виконавців, то тепер у їх виконанні можна почути головним чином християнські пісні пізнішого походження.

Етнографія/Контекст. На Черкащині, як і на решті українських земель, репертуар ритуального обходу дворів починали пригадувати та вивчати з початком Пилипівського Посту. «У Пилипівку жіноцтво, як пряде чи шиє, то не співають будь-яких пісень, а колядують собі... Навчаються колядок і хлопці, і дівчата, щоб знати добре співати попід чужими вікнами, як прийде Різдво, Святий вечір... [...] І в самому тексті колядок, коли їх співають Пилипівчанам постом, часом роблять деяку одміну проти колядування Різдвяного... Послі кожного стиха припів буває не однаковий: як перед Різдвом, то «Ой дай Боже», а як на Різдво, то «Святий вечір»⁶ [6, с. 218]. Ще з ночі чи рано вранці 7 січня селом передусім йшли діти та підлітки, вітаючи «добрих» господарів. У новорічний вечір (13 січня) також першою приходила під вікна малеча. За твердженнями А. Кримського, головною метою обходу дворів дітьми було отримання винагороди (пригощення)⁷, про що свідчить зміст лаконічних текстів та характер мелодики – короткі низхідні поспівки, що інтонаційно нагадують прохання.

Новорічний обхід дворів (14 січня) супроводжувався театралізованим обрядом «водіння Кози» (на Поділлі), «Меланки та Василя», «засіванням». Наявні поодинокі відомості про персональну адресацію текстів у щедрівках (дівчині, хлопцю, вдові тощо) [6, с. 3]. А. Кримський зазначає, що «коли щедрують там, де свої, то після щедрювання починають і смішуваті щедрівки, нецеремонні» [6, с. 243], вважаючи найпоширеніший текст Ой учора ізвечора «поважною» щедрівкою, а Наша Меланка неробоча – «богохульною травестією», що висміює образ святої [6, с. 243]. Примітно, що у багатьох селах прибережних районів Черкащини в ролі Меланки виступав не гротескно перевдягнений хлопець, а дівчина (жінка), до того ж ошатно вбрана⁸. Вона не бешкетувала у хаті, а її роль була подібною до ролі молоді на весіллі. Василь (ним міг бути як хлопець, так і дівчина) зазвичай був «заводилом» щедрівників. Окрім Меланки й Василя, у театралізованому ритуалі постають й інші персонажі: Чорт (варіанти – Баба Яга, Нечиста Сила), Циганка, Єврей, Лікар. Стосовно новорічного водіння Кози – у придніпровській зоні ми лише одного разу зафіксували згадку про цей

³ Реєстри з архіву ІМФЕ були оприлюднені Олександром Вовком під час його виступу на конференції «Слов'янська мелогеографія-6» у травні 2016 р. (НМАУ, Київ). Власне звукозаписи сьогодні важкодоступні для дослідника, який не є співробітником цього наукового закладу.

⁴ Тим не менш, О. Ошуркевич записав чималу кількість інших календарно-обрядових пісень у цих селах.

⁵ Записи частково (у вигляді транскрипцій поетичних текстів) доступні в Електронній бібліотеці ЛЕК, мелодії знаходяться в опрацюванні.

⁶ У цитованих тут і далі текстах А. Кримського збережена авторська стилістика та орфографія.

⁷ «Ото вже пирид заходом сонця їдуть діти. Збираються до-купи по душ чотирі і п'ять, шість, сім і до десятих. Ідуть попід вікна. Щидрюють – аж поки кому хочеться, хоч і до півночі. А ще пак: которі – такі, що ни мають хліба і шматочка у хаті, то ті прямо ходять аж до половини ночі. [...] І так, як у которі хати нима таких дітей, щоб послати щидрувати, то для їх дуже ни вигодно, бо його та щидрівка підтикає добре..., та ше як бідного! А котрий має собі щидрівників, то вони йому нанисуть шматків із мішок: то вони мають собі їсти на днів десять або і більше» [6, с. 244].

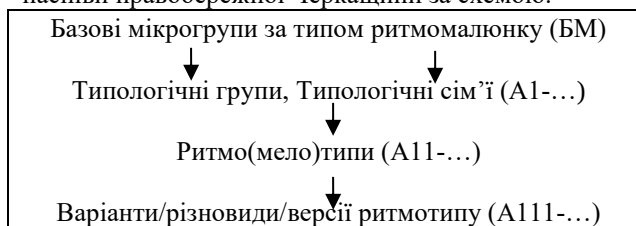
⁸ Подібний образ – охайної та «спокоїної» Меланки (на відміну від гротескної, «буйної») – фіксується й нижче по Дніпру, на Кіровоградщині та Правобережній Дніпропетровщині – див. статті О. Терещенка та А. Любимової у цьому збірнику.

обряд; мелодії чи хоча б тексту віднайти не вдалося. Натомість у подільській частині Черкащини таке дійство є достатньо поширеним [2, с. К15].

Засівання у хаті зерном (пшениці, жита, ячменю, гречки, проса, гороху, сочевиці тощо) відбувається новорічного ранку (14 січня); і цей ритуал є винятково хлоп'ячою та чоловічою прерогативою⁹. У деяких селах і тепер жінки відмовлялися проспівувати найбільш популярний «засівальний» текст *А в полі, в полі сам полужок оре*¹⁰, або ж робили це з ремаркою: «Тільки це ж бабам не можна!»¹¹.

Мелотипологія. Розглянемо власне пісенний матеріал (див. нотні приклади). Результати аналізу представлені в таблиці 1, у якій ми прагнули відобразити усе ритмокомпозиційне розмаїття традиційних зимових наспівів на території черкаського Подніпров'я і в перехідній до Поділля зоні.

Услід за І. Клименко¹² класифікуємо зимові наспіви правобережної Черкащини за схемою:

Дитячий репертуар складають наспіви двох ритмічних типів: на базі **3-дольного 4-складового вірша (БМ1)** та на базі **4-дольного блоку (БМ2)** (див. у табл. 1 рядки A1.2, A2.11, A 2.12, A3.11, A3.15).

Всередині першої макрогрупи 3-дольних 4-складників виділяємо дві типологічні групи:

- A1 – форми на основі висхідного іоніка $\langle \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \rangle$ | $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$ |
- A2 – форми на основі хоріямба $\langle \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \rangle$ | $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$ |.

⁹ «Ще здосвіта хлопці, такі що годів їм по п'ять, по десяти, ба й п'ятнадцять, ходять гурточками по двох, троє чи там п'ятеро, посипать в кожену хату. І як тіко переступлять поріг, раптом силють зерном, яке мають в торбинках, змішане: жито, пшениця, ячмінь, гречка, просо, горох, сачавиця, тощо. Посипають так, щоб зерно попало в кожнісінький куточок, а так само й на господарів, і приказують: "На щастя, на здоров'я, на Новий рік! Роди, Боже, жито-пшеницю і всяку пашиницю, а в запічку дітей копицю, щоб за припічок бралися, та на піч дерлися! Коноплі – вище голови, а льон по коліна, щоб голова не боліла. Добридень! Будьте здорові з Новим роком та з новим щастям!"» [6, с. 262].

¹⁰ Черкаси: Нечаївка.

¹¹ Черкаси: Вергуни.

¹² У травні 2016 р. ЛЕК провела чергову щорічну Міжнародну наукову конференцію циклу «Слов'янська мелогографія» на тему «Мелотипологія та мелогографія зимових жанрів на території слов'яно-балтського ранньотрадиційного меломасиву». У рамках конференції відбулася презентація та обговорення нової системи класифікації зимових наспівів українців, створеної І. Клименко та заснованої на логіці самих матеріалів, спільно накопичених кількома поколіннями фольклористів (понад 6500 од.) – див. статтю І. Клименко в цій збірці. У нашій публікації класифікуємо та кодуємо черкаські колядки й щедрівки відповідно до цієї системи, використовуючи її окремі елементи, дотичні традиції, що вивчається.

Група A1 представлена компактними строфічними композиціями $\langle \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \rangle$ – з рефреном або без нього, збудованими з 4-кратного повтору висхідного іоніка, який не має внутрішнього дроблення (нотації 1, 2). Меліка зразків, що мають розширений рефрен *Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на здоров'я* $\langle \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \rangle$ (нот. 2, також 13 (мікстовий тип)) нагадує так звану «строфу-примітив» (термін І. Клименко): мелодія в обсязі пентахорду мажорного нахилу в цілому має форму $\langle \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \rangle$, а от меліка власне рефрену є одноелементним примітивом, подібним до дитячих приспівків (як у нот. 3)¹³.

Всього у матеріалах, якими ми оперуємо, наявні лише 3 зразки групи A1.¹⁴ Перекручений християнський текст *Струном струном у повіті / Пішла слава по всім світі* зустрічається й у інших селах уздовж Дніпра, однак там він ритмічно втілюється у вигляді *хоріямба* (A2).

Тридольні дитячі наспіви типологічної групи хоріямбів (A2), поділяємо на одно- та двоелементні. Їх ритміка, як і 4-дольних (A3, про них мова йтиме далі), характеризується можливістю дроблення кожної з 3-х долей. Відмітною рисою **1-елементних структур** (A2.11) $\langle \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \rangle$ є вузькоамбітусний лад в обсязі секунди-терції з низхідним напрямком мелодичного руху (нот. 3).

Двоелементна структура (A2.12) $\langle \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \rangle$ створює часові умови для розширення звукоряду наспіву до тетрахорду-пентахорду мажорного нахилу. Зазвичай мелодія початкового елемента спрямовується вгору, до ладової вершини, а другого – навпаки, до ладової опори (нот. 4). Регулярне дроблення першої та другої долей у наведеному та подібних прикладах нерідко стає закріпленим ритмічним різновидом, і трактується деякими дослідниками як окрема 5-складова ритмічна структура | $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$ | |¹⁵. Прикладом дроблення ще й 3-ї долі моделі може слугувати звуковий зразок з Олександрійського р-ну Кіровоградської обл. з тим самим характерним мелодичним обрисом [11]. Наступні приклади демонструють перехід від одно- до двоелементної форми (нот. 5) чи навпаки (нот. 6 – за формою вірша, одночасно з кон-

¹³ Територіально найближчий (Кам'янка: Тимошівка) зразок строфи-примітиву з одноелементною мелотипомою $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$ і тим самим текстом опублікований у збірнику [Стародавні пісні Степової України та Східного Поділля / упоряд. Н. Терещенко, О. Терещенко. – Кіровоград, 1998. – №6]. «Чистий» примітив *Страйном-страйном по всім світі* у цьому регіоні зафіксований на р. Рось (Корсунь-Шевченківський: Сахновка, запис Маргарити Скаженик). – Прим. ред. (І. Клименко).

¹⁴ Цей мінімальний список потрібно доповнити ще старим строфічним записом Климента Квітки з с. Хацьки Черкаського р-ну: *А в криниці студівниці (Р) Щедрий вечір, святий вечір* [Квітка К. Українські народні мелодії. К., 1922, № 678], та одноелементним примітивом *Ой на річці на Йордані* з с. Розумівка Олександрівського р-ну Кіровоградської обл. (опублікований в аудіоальбомі А-1997-01_Вітер степовий, трек А-02). Тож всього в придніпровській полосі знайдено 7 зразків з висхідним іоніком, що представляють 5 населених пунктів. Локалізація зразків точкова, композиційне оформлення не дотримується певного канону, тож швидше за все це – випадкові одиничні занесення з сусідніх територій – Поділля або Лівобережжя. – Прим. ред. (І. Клименко).

¹⁵ У системі І. Клименко вона має власний код A7 та ремарку про її характерність для північних територій України.

тамінацією двох різних ритмоструктур), який супроводжується розширенням або звуженням звукоряду.

Маючи на меті створення більш повної статистичної картини та подальшого картографування типів традиційних зимових наспівів регіону, ми додатково внесли до таблиці відомості про зразки текстів без нот, які були знайдені у друкованих джерелах. Деякі експедиційні зразки з відповідними для цього локусу типовими сюжетами, що були не проспівані, а лише продекламовані інформаторами¹⁶, також увійшли до таблиці. Попри відсутність у них належного інтонування, тип наспівів можна легко встановити за відповідним сюжетом і в подальшому оперувати ним як цілком реальною мелоструктурою.

Колядки та щедрівки на базі **4-дольного 4-складника** «*4» (БМ2) домінують у зимовому репертуарі правобережжя Черкащини (табл. 1, блок А3). У першу чергу до них відносимо наспіви, що супроводять обхід дворів дітьми (т. зв. «дитячі примітиви» – А3.1). Практично усі знайдені нами зразки цієї типологічної групи – **одноеlementні** «*4ⁿ» з мелоформою αⁿ (А3.11), базуються на серіації (тиражуванні) 4-дольної поспівки. У нот. 8 відчутне намагання згрупувати поспівки по дві, спираючись на текст, складений із пар одноеlementних рядків, що римуються.

Ритмічний малюнок рухливий через застосування довільного дроблення будь-якої (чи кожної) з чотирьох рівних долей, відповідно рухлива і структура вірша – від 4-х до 8-ми складів. Наспіви розгортаються в малому обсязі – від секунди до кварта, рух мелодії – переважно низхідний – спрямований до ладової опори. Спостерігається така закономірність: під час виконання цих пісень інформанти поступово переходять на скандування, а іноді скандують повністю увесь текст, зовсім не співаючи (нот. 7, 8). Цікаво, що такого майже ніколи не стається при виконанні 3-дольних мелодій – їм притаманне вокальне інтонування від початку до кінця тексту. Єдиний виняток трапився у с. Ротмистрівка Смілянського району, коли **двоеlementну** колядку структури «*44ⁿ» (А3.15) пригадав чоловік (нот. 9¹⁷).

Наступні пісенні типи, укладені на основі 4-дольного блоку, належать до репертуару груп колядників і щедрівників старшого віку.

Перша з них – **строфічна форма з рефреном на основі 4-дольного 4-складника** «*44;P44²» (А3.21) (нот. 10). Наведена щедрівка з с. Будище Черкаського району – чи не єдина знайдена на цих теренах «чиста» форма, повністю складена з 4-дольних 4-складників. Розширена строфа цього типу із подвійним рефреном *Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на весь вечір!* частіше зустрічається на Лівобережжі [10, с. 249, нот. 15], як і наступний, більш відомий тип – **форма з комбінацій 4-дольного 4-складника і хоріамба** «*44;P44» (А61). Обидва вони практично завжди звучать під час щедрювання на Черкащині. Ритмокомпозиція ґрунтується на послідовності 4-складових груп, з яких «виростають» дворядкові строфи з рефреном *Щедрий вечір, добрий вечір* (нот. 11). Також зустрічаються скорочені або, навпаки, розгорнуті рефрени: обсяг складів у них в різних піснях може коливатися від 6-ти (*Щедрий, щедрий вечір!* – нот. 12) до 8-ми складів. Це наспіви переважно мажорного нахилу в рамках пентахорду. Обидві частини строфи помітно відрізняються за принципом метричної пульсації: перші два рядки (заспів) мають сталу 4-дольну структуру з довільним дробленням у межах 5–7-складового вірша, у той час як рефрен базується на хоріамбі | ♩ ♩ ♩ ♩ |. У наведеному зразку примітивним є кадансування на 4-му щаблі наприкінці рефрену, що утворює опозицію двох опор – головної та побічної¹⁸.

Зустрічаються також мікстові зразки – поєднання 4-дольної початкової частини строфи на основі монохронного 4-складника з рефреном, ритмічна форма якого складається з повторів висхідного іоніка – «*44;P44²» (нот. 13)¹⁹.

Ще один тип зимових наспівів, відомий на досліджуваній території – **композиції на базі моделі «*443»** (А5). Ця структура на наших теренах представлена жанром колядки, насамперед, християнського змісту. Ритмічна модель відповідає схемі | ♩ ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ ♩ |, долі-чвертки підлягають довільному дробленню внаслідок рухливої структури вірша: 4-дольнику відповідають 4–6 складів. Композиційна форма дворядкова, існує у двох варіантах – без рефрену «*443²» (А5.2) та з асиметричним рефреном «*44p3;P433» (А5.1). Перший варіант пов'язаний виключно з релігійними текстами

*На ріці Орданці тиха вода стояла;
Йце вчора звечора стала слава, стала новина;
Народився Ісус Христос, народивсь тощо.*

Більшість зразків за мелодикою та ритмікою відповідають широковідомому канту *На Йордані тиха вода стояла* (нот. 14). Мелодія характеризується широким обсягом та мажорним нахилом з протиставленням двох опорних тонів – терції (у першому рядку) і головної ладової опори (у другому). Фактурний виклад багатоголосний (2–3 голоси), переважно з паралельним рухом верхніх голосів терціями.

Також на цій території побутує другий відомий кантовий мелотип – з характерним асиметричним рефреном *Радуйся, ой радуйся, земле, Син Божий*

¹⁶ Для наочності у відповідному стовпчику наведені словесні інципіти пісень.

¹⁷ Цей наспів не є справжнім дитячим примітивом – він входить у групу специфічних двоеlementних наспівів з мелікою пізнішого (неархаїчного) типу, найчастіше виступає з текстом *Добрий вечір, пане-господаре* у формі 4+6. База даних налічує бл. 3-х десятків зразків походженням зі Східного Поділля, але наразі група ще не описана як окреме явище. Споріднена йому за мелостилістикою група строфічних іоніків з сюжетом *В полі-полі плужок оре* локалізується точково у Галичині й на Волині. – Прим. ред. (І. Клименко).

¹⁸ Подібні мелодії з ладовими «модуляціями» нерідко трактуються дослідниками як результат розпаду «обрамлених композицій» – див. [10, с. 250] – Прим. ред. (І. Клименко).

¹⁹ Таким чином, у традиції с. Пастирське Смілянського району спостерігаємо виняткове явище – ритмічну та мелодичну схожість дитячих зимових примітивів (нот. 1) та щедрівок з рефреном, які належать до обрядового репертуару дорослих виконавців (нот. 7).

народився!²⁰ (нот. 15). Черкаська мелодія наслідує класичний зразок опосередковано – вона ближча до простих «народних» інтонацій, цікаво теж, що у деяких строфах можливе тиражування другої 4-дольної групи заспіву: «*44⁽ⁿ⁾р3;P433».

Оригінальний мікст моделі «*44р3;P433» та спорідненої з нею за асиметричною композицією тримірної форми «*55р3;P553» | ♪♪♪♪ ♪| ♪♪♪♪ ♪| ♪♪ ♪| (один з найпоширеніших колядкових типів України²¹) зустрівся у с. Будище Черкаського району (нот. 16)²². Це колядка «на хлопця»²³, що має текстову форму «абр;р'ст»: *Добрий вечір тобі, пане господарю. Соколе... Соколе ясний, паничу прекрасний, Іване*. Перша строфа пісні поєднує композицію «*443» без рефрену зі штучно доданим приспівом, запозиченим з форми «*553», хоча у традиції черкаського Подніпров'я модель «*553» у «чистому вигляді» відсутня. Від другої строфи і до кінця пісні рефрен «повертається» до початкової двомірної ритмічної схеми «*443». Поєднання в одній строфі форм «*553» і «*443» є контамінацією за типом композиції. У наведеній нотації у першому коліні рефрену на місці 4-складника завжди присутній 5-складовик, утворений внаслідок дроблення. До того ж, тут збережена притаманна 5-складовій формі затримка на 3-й долі першого і другого ритмічних сегментів. Виконавці ніби намагались «натякнути» на форму «*553» у рефрені: | ♪♪♪♪. ♪| ♪♪♪♪. ♪| ♪ ♪ ♪ |.

Ладовий діапазон цієї колядки не виходить за межі мажорного пентахорду, на відміну від решти черкаських зразків форми на основі моделі «*443», де використовується 6–8-щаблевий звукоряд із залученням субсекунди та субквarti.

Як вже зазначалося, всюди на обстежуваній нами території новорічний обхід дворів супроводжувався театралізованим дійством *водіння Меланки*. Найбільш поширеним та популярним «меланковим» наспівом є *2-рядкова структура «*4₅4₅²» на основі 4-складника-антиспаста*²⁴ «*4» (БМ6: А11) з повторенням другого рядка: | ♪ ♪ ♪ ♪| ♪ ♪| (нот. 17). Епіцентром побутування цього мелотипу вважається середній Дністер, масово він відомий також на

східному Поділлі (див. [2, карта К15])²⁵. Семантична форма строфи – АББ. Сюжет *Меланки* зазвичай досить розгорнутий та охоплює 10–20 строф. Враховуючи помірний (іноді достатньо повільний) темп, звучання такої пісні може тривати 5–7 хвилин. Мелодія обмежується пентахордом мінорного нахилу, іноді з високим 4-м щаблем. Фактура – розвинена гетерофонія, на Подніпров'ї (Канівський, Смілянський, Черкаський, Чигиринський, Шполянський райони) – з додатковим «тонким голосом» – октавним дублюванням основної мелодичної лінії²⁶. У джерелах знаходимо відомості про побутування цього наспіву з рефреном *Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на весь вечір!* на території Звенигородського, Катеринопільського та Тальнівського районів (А11.2).

Ще один «меланковий» наспів – *тип на основі шестискладового вірша у тримірному ритмі «*6ⁿ»* (БМ7: А14): | ♪♪ ♪♪ ♪♪ | (див. нот. 32, 33 на с. 49). Він більшою мірою притаманний територіям на лівому березі Дніпра; на Правобережжі Черкащини цей наспів зафіксований лише в одиничних зразках. Музичні характеристики цього мелотипу зовсім інші:

- принцип побудови форми – тиражування 1-елементного 6-складового мелорядка, що зумовлює ритмічну остинатність; рідкісні дроблення обмежуються здебільшого першою силабохроною;

- ладоінтонаційний обрис – в цілому низхідний у межах кварта-квінти, нерідко з безпівтоновим наборм звуків;

- фактура – практично суцільна монодія;

- природа виконання ближча не до співу, а до декламації.

Дослідники зараховують такий пісенний тип до дитячого зимового репертуару [10, с. 241] (приклад, записаний Н. та О. Терещенками у Кам'янському р-ні [8, с. 12]).

Строфічні колядки на *10-складовій основі з 4-складовим рефреном*, що належать до *типологічної сім'ї «*55,р4»* (БМ4) – найрідкісніший тип зимових обрядових наспівів на території черкаського Подніпров'я. Це одиничні колядки з рефреном *Ой дай Боже!*, зазвичай адресовані окремим членам родини (іноді – представникам певних верств населення), а також наспіви, що супроводжують обряд *водіння Кози*. Вивчивши доступні матеріали, можемо достатньо впевнено констатувати *відсутність типу «*55,р4»* у правобережній придніпровській зоні завширшки приблизно у 80 км. Навпаки, у західній – подільській – частині області мелотипи з віршем 5+5 і рефреном є базовими і мають досить широке ритмокомпозиційне розмаїття²⁷. Рубіжною лінією, схоже, виступає система річок Гнилий Тікич+Синюха. Важливо було виявити, наскільки далеко мелодії групи «*55,р4» поширюються на схід від цього кордону.

²⁰ На сьогоднішній день колядки з таким приспівом в уяві інформаторів пов'язані з різдвяними піснеспівами.

²¹ Обидва названі типи відомі на значних обширах слов'яно-балтського ранньотрадиційного меломасиву (СБРМ, визначення І. Клименко). Приклади литовських колядок структур «*443» та «*553» можна побачити у статті проф. Р. Слюжинскаса у цьому збірнику.

²² Цікаво, що у традиції с. Будище Черкаського району співіснують два варіанти композиції «*443» – з рефреном і без нього.

²³ Єдина колядка такої структури, текст якої не містить християнських мотивів.

²⁴ Антиспаст (з грецьк. Antispastas – протилежний) – віршовий розмір, що складається з чотирискладової стопи за схемою: U – – U, в якій два середніх склади довгі, а перший і останній – короткі, комбінація ямбічної і хореїчної стоп (ямбохореї). – <http://poetique.academic.ru/47/Антиспаст>. Цей термін для подібних ритмічних випадків використовують у львівській школі.

²⁵ Класичні уявлення про ареал дністровської Меланки сьогодні суттєво змінені – див. статтю О. Терещенка у цьому збірнику. – Прим. ред. (І. Клименко).

²⁶ Наявність «тонкого голосу» – фактурна особливість місцевих, в першу чергу, весільних пісень.

²⁷ Праці, що містять аналіз зимових наспівів черкаського Поділля, названі вище, див. с. 63.

Спираючись на друковані джерела, що містять лише тексти без нотних транскрипцій (колядки з монографії А. Кримського [6, с. 223–226, 235–236, 240–241, 250]), зробити висновки щодо музичної, хай навіть тільки ритмічної характеристики композицій групи «55,р4» – проблематично. Все ж гіпотетично можна говорити про 2 типи композицій цієї сім'ї на територіях сучасних Звенигородського і Тальнівського р-нів (у табл.1 рядки А9.12, А9.5).

1) **Тип «55,р4»** (А9.12) у наших матеріалах представлений шістьма текстовими зразками. Оскільки їх сюжети дуже популярні на Поділлі²⁸, їх вірогідну ритмічну структуру і ладовий контур умовно вважатимемо аналогічними подільським зразкам, де композиція поєднує 10-складовий вірш та 4-складовий рефрен *Ой дай Боже!* у ритмі висхідного іоніка: | ♪♪♪♪ | ♪♪♪♪ | ♪♪ ♪ |. Мелодії таких наспівів зазвичай розгортаються у мажорному пентахорді та мають двофазну модель розвитку: поступовий спад від ладової вершини до головної ладової опори у змістовій частині вірша та стрімкий злет із зупинкою на верхньому щаблі звукоряду в рефрені [див. нот. 36 на с. 13]. Фактура цих пісень на Поділлі зазвичай одноголосна з незначними гетерофонними розгалуженнями.

2) Кілька текстів мають характерні довгі рефрени типу *Славен-ясен...* або *Славен Єси...* Їх ймовірний ритмічний малюнок може відповідати двом відомим моделям – це **2-рядкові композиції з розширеним рефреном**, які можуть бути втіленими у таких ритмах:

1) «55,р4;P454» (А9.5) з чергуванням 5-складників та хоріамбів [6, №223, 226]:

Чи вдома-вдома бідная вдова? Славен Єси...

Славен Єси, наш Христе-Царю, на небеси

| ♪♪♪♪ | ♪♪♪♪ | ♪ ♪♪ | || ♪ ♪♪ | ♪♪♪♪ | ♪ ♪♪ |.

2) «44,р3;P443» з дробленням (див. А5.1).

Все-таки сюжет про вдову швидше належить до групи А95, натомість сюжет про Варвару з аналогічним рефреном

Пресвята Варвара церкву збудувала.

Славен-ясен... Славен-ясен Ісус Христос на небесі

ми віднесли до форм на основі «*443²» (А5.2n).

Не можна оминати увагою той факт, що у сучасному різдвяному репертуарі Правобережної Черкащини значне місце посідають *божественні* (церковні) колядки – як правило, з розгорнутим сюжетом біблійного змісту. До системи класифікації І. Клименко вони не увійшли, адже мають більш пізні походження у порівнянні з традиційними (дохристиянськими) колядками. Для цих пісень характерна багатоголосна фактура, часом з *тонким голосом* (дискантом), широкий звукоряд із 7–10 щаблів, поважний, урочистий характер звучання. Усе це вказує на церковно-кантову практику та професійну композиторську творчість як на ймовірне джерело походження християнських колядок і подальшого впливу на їх стилістику. Оскільки у нашій публікації увага

зосереджена на ранньотрадиційних зимових мелоструктурах, обмежимося перерахуванням найпопулярніших сюжетів церковних колядок та їх базових музичних характеристик (у таблиці 1 – нижній блок).

ВИСНОВКИ

Проаналізований матеріал дозволяє висловити наступні спостереження над жанрово-стилістичною специфікою зимової пісенності правобережної Черкащини, її структурною типологією та ареальною дистрибуцією мелотипів.

Зимовий обрядово-пісенний цикл непогано зберігся у пам'яті носіїв старшого віку, порівняно з наспівами інших календарних сезонів.

У **подільській частині Черкащини** ще недавно досить детально пригадувались більш архаїчні, у тому числі дохристиянські зимові обряди, пов'язані з культами предків, родючості, річним (сонячним, життєвим тощо) колом. Про це свідчать характерні персонажі різдвяно-новорічних дійств та відповідні сюжети обрядових пісень, персоналізація текстів для окремих членів родини.

Фактура подільських колядок та щедрівок (як і решти календарних пісень) архаїчна – близька до монодії з епізодичними гетерофонічними розгалуженнями, а темп виконання – найчастіше рухливий, наближений до швидкого.

Натомість **придніпровській частині регіону** домінують роль у репертуарі різдвяних обходів дворів відіграють пізніші християнські (церковні) колядки з відповідними музичними характеристиками – функціональним багатоголоссям (подекуди з *тонким голосом*), поважним темпом, урочистим виконанням.

Спільним фондом для обох етномузичних традицій слугують наспіви наступних форм:

(а) дитячий репертуар:

- одно- та двоелементні форми на основі 4-дольника «4»;

(б) дорослий репертуар:

- строфічні колядки та щедрівки з двох 4-дольників та рефрену (кілька різновидів);

- наспів на базі 4-складника-антиспасти «4₅4₅²», який супроводжує обряд водіння Меланки;

- кантові колядки християнського змісту на базі моделі «*443²».

Інші типи зимової обрядової пісенності, відомі на правобережній Черкащині, територіально майже не співпадають, створюючи регіональний контраст двох названих зон. Базовими зимовими структурами **подільських районів** області є:

- колядки групи «55,р4»;

- щедрівки з висхідним іоніком «44²»;

- строфічні колядки та щедрівки з віршовою основою «V44;P44», які тут практично не мають розширених рефренів та ритмічних контамінацій.

Дніпровську зону масово представляє група 4-складових щедрівок-приспівків на основі хоріамбу «4³4» (одно- та двоелементних), натомість форма «55,р4» тут повністю відсутня (класичний для українців 10-складовий зимовий вірш побутує лише у дитячому репертуарі – як розширена версія хоріамба з постійним дробленням першої і другої складовості, а форми з висхідним іоніком з'являються лиш пооди-

²⁸ *Ой рясна-красна в лузі калина. Ой дай Боже! (колядка дівчині) чи Ой рано-рано кури запіли. Ой дай Боже! (колядка хлопцю) тощо.*

нокими вкрапленнями. Чільне місце у дорослому різдвяному репертуарі черкаської Наддніпрянщини посідають *божественні* колядки, що за музичними характеристиками подібні до церковних кантів. Композиція «*44³» найчастіше має рефрен.

Отже, очевидними є принаймні чотири параметри, за якими можна визначити яскраво виражену **ареальну опозиційність** названих етнографічних регіонів.

Значення крупних масштабних поділів мають дві типологічні опозиції:

1 – присутність на Поділлі / відсутність на Подніпров'ї колядок «загальноукраїнської» групи «55,р4»;

2 – протиставність за способом ритмізації шедрівок 3-дольної групи, які територіально розділилися: Поділля представляють строфічні іоніки, дніпровську зону – група одно- та двоелементних приспівків хоріямбів «³4».

Значення внутрішньорегіональних маркерів поділу мають:

3 – шедрівки з комбінацій 4-дольника та хоріямба «*44;P44» з різницею у довжині рефренів: у придніпровській традиції (так само, як і в лівобережній) рефрени розлогі 16-складові «V44;P44;44»;

4 – меланки, які відрізняються у локальних традиціях за типом фактури – монодією на Поділлі та «потовщеною багатоголовою фактурою з «тонким голосом» на Наддніпрянщині.

Узагальнюючи усі спостереження, відмітимо, що у межіріччі Гірського Тікича та Гнилого Тікича (Лисянський, Тальнівський, Звенигородський, Катеринопільський райони) спостерігаються такі процеси:

- змінюються типи зимової обрядової пісенності – з тих, що домінують у подільській зоні, на ті, що притаманні подніпровській;

- відбувається суміщення, паралельне функціонування пісенних типів, характерних для обох регіонів;

- поступово – у напрямку із заходу на схід – згаєє побутування базового подільського типу «55,р4», який востаннє на цих теренах фіксується на Звенигородщині (уздовж р. Гнилий Тікич).

Трохи іншою є територія побутування композицій на базі 4-складника з рефреном («*44;P44») та без рефрену («*44³»): на основній частині Поділля (у широкому значенні) вони практично відсутні, але у зазначених районах зустрічаються – їх ареал тягнеться з Наддніпрянщини, захоплюючи все межиріччя Гнилого Тікича/Синюхи і Південного Бугу (Уманщину).

Такі жанрово-типологічні особливості побутування наспівів зимового циклу, вкупі з етнографічними та музично-виконавськими чинниками, відповідають головним ознакам і критеріям визначення окреслених територій як «перехідної зони» [4, с. 138]. Можливо, саме завдяки пограничному розташуванню, традиції перехідної зони швидше, у порівнянні з сусідніми «метропольними» територіями, зазнали руйнації. Одним з наслідків стала та обставина, що давньотрадиційні різдвяно-новорічні пісні (не кажучи вже про інші календарні наспіви) на цих теренах стали фольклорним раритетом.

Результати проведеного дослідження показують, що зимовий пісенний матеріал є достатньо показовим для визначення регіональних меж на території правобережної Черкащини (див. карту на с. А9). Додамо, що аналіз весільних наспівів тирадної структури, зроблений нами раніше [9], підтверджує знайдену тут пограничну смугу між східним Поділлям та Наддніпрянщиною. Подальше дослідження потребує залучення матеріалів інших пісенних жанрів, що дасть можливість розширити й уточнити висновки, отримані на нинішньому етапі вивчення етномузичних традицій правобережної Черкащини.

Література

1. Карпенко Сусанна. Зимовий обрядово-пісенний цикл Східної Чернігівщини (межіріччя Десни і Сейму) / С. Карпенко // Проблеми етномузикології : Збірник наукових статей: Вип. 6 / ред.-упоряд. Ірина Клименко; НМАУ ім. П. І. Чайковського; ПНДЛ по вивченню і пропаганді народної музичної творчості. – Київ, 2012. – (Слов'янська мелегеографія : Кн. 2 з доданим атласом). – Ч. 1 : збірник статей. – С. 75–96.
2. Клименко Ірина. Зимовий обрядово-пісенний цикл в українців: ключові форми та їх картографування (До проблеми візуалізації мелоаналітичних параметрів на географічних картах) / І. Клименко // Проблеми етномузикології : Збірник наукових статей : Вип. 7 / ред.-упоряд. Ірина Клименко; НМАУ ім. П. І. Чайковського; ПНДЛ по вивченню народної музичної творчості. – Київ, 2012. – (Слов'янська мелегеографія : Кн. 3 з доданим атласом). – Ч. 1. – С. 110–120+К11–17. – С. 120–121.
3. Копыл Светлана. Календарная песенность Уманщины: динамика становления традиции: дипл. работа / Научн. рук. Е. Ефремов. – Киевская госконсерватория, 1991. – 86 с.
4. Коропніченко Ганна. Перехідна зона як об'єкт мелегеографії (за матеріалами весільних наспівів межиріччя Тетерева та Ірпеня) / Г. Коропніченко // Проблеми етномузикології. – Вип. 1. – Київ, 1998. – С. 137–166.
5. Коропніченко Ганна. Традиційні колядні наспіви Київщини в контексті дослідження перехідних зон / Г. Коропніченко // Проблеми етномузикології. – Вип. 4. – Київ, 2009. – С. 132–153.
6. Кримський Агатагел. Звенигородщина. Шевченкова Батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного / А. Кримський. – Черкаси: Вертикаль, 2009. – 464 с.
7. Мишанич Михайло, Луканюк Богдан. Народні мелодії батьківщини Т. Шевченка: Мелотипологічна характеристика // П'ята конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель : Матеріали / ред.-упоряд. Б. Луканюк. – Львів, 1994 (15–16 грудня). – С. 36–45.
8. Пісенна традиція села Тимошівки / упоряд. Терещенко Н., Терещенко О. – Кіровоград, 1999. – 64 с.
9. Пішенічкіна Галина. Весільні тиради Правобережної Черкащини з 6–7-складовою основою: особливості компонування / Г. Пішенічкіна // Проблеми етномузикології: Науково-методичний збірник. – Вип. 10 / ред.-упоряд. М. Скаженник. – Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2015. – С. 81–103.

10. *Сопілка Тетяна*. Щедрівки у пісенній традиції Полтавщини (за матеріалами експедицій 1986–2000 рр.) / Т. Сопілка // Проблеми етномузикології : Зб. наук. праць / упоряд. О. Мурзіна. – Київ : Вид-во НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004. – Вип. 2. – С. 240–254.

Дискографія

11. Музичний фольклор Кіровоградської обл. у документальних записах 2004 року (архівний номер ЛЕК: А-2004-08_18)

Джерела музично-етнографічних матеріалів:

1. Експедиційний архів автора.
2. Фонд Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної фольклористики Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського (Київ) – записи С. Єфремова, О. Шевчук, І. Клименко, М. Скаженик та ін.
3. Фонд Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського (Київ) – електронні реєстри.
4. Фонд Черкаського обласного центру народної творчості.
5. Фонд Черкаського державного музичного училища ім. С. С. Гулака-Артемовського.
6. Фонд художньої генії «АртВелес» (Київ) – записи А. Коропниченко, О. Вовка, І. Барамби, О. Карапати).
8. Пісенна традиція села Тимошівки / упоряд. Терещенко Н., Терещенко О. – Кіровоград, 1999. – 64 с.
9. Кримський Агатангел. Звенигородщина. Шевченкова Батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного / А. Кримський. – Черкаси: Вертикаль, 2009. – 464 с.

Пісні, представлені нотаціями, записані та нотовані автором статті. Комп'ютерний набір нот Анни Коломицевої.

Галина Пшенічкіна (Київ)

ТРАДИЦИОННЫЕ ЗИМНИЕ НАПЕВЫ ПРАВОБЕРЕЖНОЙ ЧЕРКАЩИНЫ: ТИПОЛОГИЧЕСКАЯ И ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ ОППОЗИЦИЯ НАДДНЕПРЯНИЩИНЫ И ПОДОЛЬЯ

Зимние обрядовые песни – наиболее сохранившийся жанр календарного цикла на Правобережье Черкащины. В статье на основе экспедиционных материалов и некоторых печатных источников впервые предпринят структурный анализ и классификация зимних напевов этой территории и переходной зоны между нею и Подольем.

Доминирующими песенными формами зимнего периода, бытующими на всей обозначенной территории, являются напевы рождественского и новогоднего обходов дворов детьми – преимущественно на основе трёх- и четырёхдольной ритмоструктур.

Репертуар старших групп колядников и щедровальников здесь представлен строфическими песенными формами на базе четырёхдольного блока, с рефреном или без него.

Наличие или отсутствие зимних напевов на основе десятислогового стиха 5+5 в репертуаре тех или иных сёл, наличие или отсутствие расширенного рефрена в строфических композициях на базе 4-дольника, а так же способ традиционного фактурного изложения песен являются маркерами определения границ соседствующих этномузыкальных традиций – Надднепрянщины и Восточного Подолья

Ключевые слова: украинский фольклор, зимние обряды, колядка, щедривка, Правобережная Черкащина, Средняя Надднепрянщина, Восточное Подолье, переходная зона, оппозиция, мелотипология, мелогеография

Halyna Pshenichkina (Kyiv)

TRADITIONAL MELODIES OF WINTER-TIME CALENDAR FOLK SONGS FROM RIGHT BANK CHERKASY REGION: TYPOLOGICAL AND GEOGRAPHICAL OPPOSITION OF NADDNIPRIANSHCHYNA AND PODILLIA

The genre of winter-time ritual folk songs represent the still living Calendar songs in the right-side Dnipro river part of Cherkasy region. Such songs were not investigated systematically and were not explored in ethnomusicological literature. We have an idea to do it in some level in presented here article, especially in classification of winter-time ritual folk songs from mentioned above right-side Dnipro river part of Cherkasy region and from cross-border region with Podolye region on the base of regional ethnomusicological field-works materials and printed sources.

We see predominant typological 3-part and 4-part strophe structures in all the territories here, firstly as children Christmas Calendar farmsteads visiting songs. Adult people have had 4-part strophe structures in local Kolyadki and Schedrivki with refrain or without it.

Presence or absence of Christmas Calendar folk songs based on 5-part strophe structures stay as markers in the mapping of local ethnomusicological traditions.

Key words: Ukrainian folklore, winter rituals, kolyadka, shchedrivka, Right-Bank Cherkasy region, Middle Naddniprianshchyna, Eastern Podillia, cross-board zone, opposition, melotypology, melogeography

Таблиця 1. Зимова мелотипологія правобережної Черкащини (Надніпрянщина та перехідна зона)

РЕПЕРТУАР ДІТЯЧИЙ				
Код	Схема ладозвукоряду / тип інтонування ¹	Типові інципіти	Райцентри (кількість сіл, у яких зафіксовано типи)	Нотні приклади
Форми на основі тридольного чотирискладника (БМ1)²				
A1 Форми на основі висхідного іоніка $\text{♩}^3\text{4}^4$: $\text{♩}^3\text{♩}^4\text{♩}^4\text{♩}^4$				
A1.2 $\text{♩}^3\text{44}^4\text{P44}^4$	Gahcd(e) / спів	Струном, струном у повітрі	Сміла (2); Кам'янка (2)	1
A1.21 $\text{♩}^3\text{44}^4\text{P44}^4$	Gahcd(e) / спів	Ой на горі стоять столи Р: Ці в., д. в., добрим людям на здоров'я	Сміла (1)	2
A2 Форми на основі хоріамба $\text{♩}^3\text{4}^4$: $\text{♩}^3\text{♩}^4\text{♩}^4\text{♩}^4$				
A2.11 Одноелементні				
	Gah / спів	Ой на ріці, на Йордані Щедрий вечір, я не грішний	Городище (2), Корсунь-Шевченківський (1) Сміла (1)	3, 5
	Ga b / спів	Ой на ріці, на Йордані А в полі, в полі Прилетіла ластівочка Щедрівочка щедрувала Щедрик, щедрик, щедрівочка	Сміла (6); Городище (1) Сміла (1) Сміла (1) Сміла (1) Сміла (1) Сміла (1)	–
	G as h / спів	Странно, странно, ще странніше	Городище (1)	–
	G a b → f g a b / спів	Ой на ріці, на Йордані	Черкаси (1)	–
A2.12 Двоелементні				
	Gahc / спів	Ой на ріці, на Гордані А в полі, в полі сам Господь ходив	Черкаси (1) Сміла (1); Кам'янка (1)	4, 5
	Gahcd / спів	Чи вдома, вдома пан хазяїн? Ой в полі, в полі	Черкаси (1) Черкаси (1)	–
A2.12n	текст б/м	Дивно, дивно по всім світі Странно, страшно по всім світі А в полі, в полі А в дядька, в дядька Ой на ріці, на Йордані	Катеринопіль (2) Звенигородка (2) Черкаси (1) Черкаси (1) Звенигородка (3), Корсунь-Шевченківський (1)	–

¹Великою літерою G позначена головна ладова опора (для наочності усі наспіви нотовані у ладу «соль»). Стрілка вказує на перехід у процесі виконання – або до іншої ладозвукорядної структури, або до іншого типу інтонування (від співу до скандування), а також перехід до ритмо-композиційного принципу іншої типологічної групи в рамках однієї пісні (стосується контамінованих зразків).²Використані тут літерні та цифрові коди для позначення базових макротипів, типологічних груп, сімей та окремих типів пропонуює І. Клименко у своїй статті, вміщеній у цьому збірнику.

Код	Ладозвукоряд/ тип інтонування	Типові інципіти	Райцентри (кількість сіл, у яких зафіксовано типи)		
Колядки та щедрівки на основі чотиридольного блока (БМ2):					
А3 Форми на основі 4-дольного чотирискладника «А4»:					
А3.1 Одноелементні					
A3.11	Ga / спів	Бігла теличка з-під березничка	Городище (1)	–	
	Gh / спів → сканд.	Коляд, коляд, коляда	Сміла (3)	–	
	Gb / спів → сканд.	Коляд, коляд, колядниця	Сміла (2), Городище (1)	–	
	Gah / спів	Колядин, колядин	Сміла (1)	8	
	Gab / текст/ спів → сканд.	Ой на ріці, на Ордані	Сміла (1)	–	
	Gah c / спів	Ой на річці дівка в стрічці	Шпола (3), Сміла (1), Черкаси (1)	–	
	(d)Gabc / спів	Щедрівочка щедрувала	Городище (1)	7	
	Скандування без співу	Коляд, коляд, колядниця Колядин, колядин Ой на ріці, на Ордані Ой на річці дівка в стрічці	Городище (7), Черкаси (3), Катеринопіль (1), Корсунь-Шевченківський (3), Канів (3), Сміла (3), Шпола (1), Звенигородка (1)	–	
А3.15 Двоелементні					
A3.15	(d)Gabc / спів	Добрий вечір, пане-господару	Сміла (1)	9	
A3.11n	текст б/м	Постілковий, а я босий Щедрик-бедрик, щедрівниця Прилетіли розчепірки Христова Мати ходить щедрувати Щедрик-ведрик, дайте вареник Добрий вечір, пане господару Щедрик, щедрик, щедрівочка Коляд, коляд, колядниця	Звенигородка (4) Тальне (1) Катеринопіль (1)	–	
Контамінації A2.12→ A3.11		Бігла теличка з-під березничка... → Як не дасте пирога... А в пана, в пана, собака п'яна... → Лольку курить, очі жмурить. Добрий вечір!	Сміла (1) Сміла (1)	6	
РЕПЕРТУАР ДОРОСЛИХ					
Код	Форма	Ладозвукоряд	Ритмічне втілення, інципіт	Райцентри	нот.
А3.2 Строфи					
A3.21		G ahcde		Черкаси (1), Канів (1)	10
A3.2n		текст б/м	Сів Ісус Христос та й вечеряти Р: ПЦ.в., д. в., добрим людям на весь вечір! Ой посеред двора стояла береза Р: ПЦ.в., д. в., добрим людям на весь вечір!	Звенигородка (2), Тальне (1), Катеринопіль (2)	–

A6 ФОРМИ, СКЛАДЕНІ З КОМБІНАЦІЙ 4-ДОЛЬНОГО 4-СКЛАДНИКА І ХОРІЯМБА

A6.1	⟨*44;P44⟩	fisG a h c		Шпола (1)	11
		d fis G a b c		Городище (1), Кам'янка (1)	–
A6.1вар	⟨*44;P24⟩	Gahd		Шпола (1) Сміла (1)	12
Форма з комбінації 4-дольного 4-складника та висхідного іоніка					
мікст A6.1+A1.1	⟨*44;P44²⟩	Gahcd		Сміла (1), Кам'янка (1)	13

A5 ФОРМИ НА ОСНОВІ МОДЕЛІ ⟨*443⟩:

A5.2	⟨*443²⟩	G ahcd (e)		Сміла (1) Чигирин (1)	–
		fis G ahcde		Черкаси (1)	14
		d e G a h c d e		Городище (1)	–
		текст б/м	На річці Ордації тиха вода стояла Народився Ісус Христос, народився Ой пришедше пастири, ще й примудрі звіздарі перед Богом	Звенигородка (2), Катеринопіль (2), Тальне: (1)	–
A5.1	⟨*44p3;P433⟩	dfisG a b c		Коруць- Шевченківський (1), Канів (1), Кам'янка (1)	15
	⟨*44p3;P543⟩	G a h c d		Черкаси (1)	16
A5.1п		текст б/м	Добрий вечір тобі, пане-господарю, до тебе (Соколе) Р: Соколе ясниї, паничу прекрасний, Іване А в Риму, в Риму, у Віхлізему. Радуйся... Р: Радуйся, земле, і то єсть Бог же народився Пресвята Варвара церкву збудувала. Славен-ясен... Р: Славен-ясен Ісус Христос на небесі	Звенигородка (2), Катеринопіль (2), Тальне (1)	–

МЕЛОДІЇ ДО ОБРЯДУ ВОДІННЯ МЕЛАНКИ

БМ6: А11 Форми на основі 4-складника-антиспаста < ♯ 4 >:

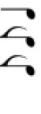
Код	Форма	Ладозвукоряд	Ритмічне втілення, інципіт	Райони та кількість сіл
A11.1	< ♯ 4, 4 ² , 5 >	G a b c d G a b cis d	 Ой учора ізвечора... Наша Меланка перобоча (господиня) ...	Черкаси (1), Городище (3), Сміла (5), Шпола (1), Тальне (1), Кам'янка (1); Звенигородка (2), Катеринопіль (1) Сміла (1), Кам'янка (1) Звенигородка (1), Катеринопіль (1), Тальне (1) Катеринопіль (2), Звенигородка (1), Тальне (1)
A11.2	< ♯ 4, 4 ² , P44 ² >	текст б/м	P: Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на весь вечір!	—

БМ7: А14 Форми на базі багаторазового повтору тримірнього шестискладового вірша < ♯ 6ⁿ >

A14.1	< ♯ 6 ⁿ >	G a b c d текст б/м	 Меланка ходила... Меланчина мати...	Звенигородка (1), Кам'янка (1) Попівка та інші села Звенигородщини (А. Кримський)
				32, 33 на с. 49 —

КОЛЯДКИ НА 10-СКЛАДОВІЙ ОСНОВІ

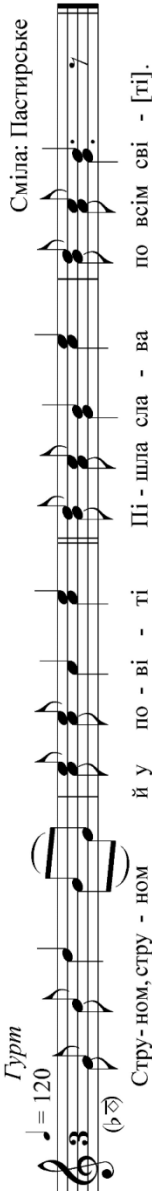
БМ4: Типологічна макросім'я на основі моделі < ♯ 55, p4 >

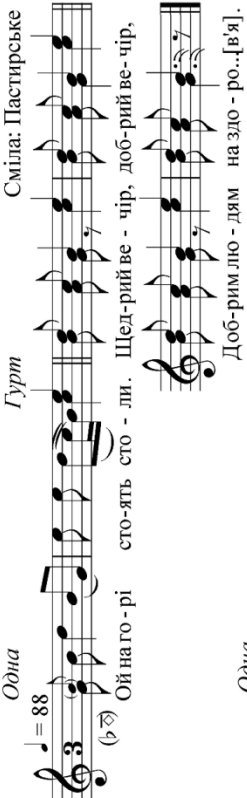
A9.12	< ♯ 55, p4 >	G a h c d	 Ой красна-красна в лузі калина. P: Ой дай, Боже!	Звенигородка (4), Тальне (2)
A9.5	< ♯ 55, p4, P454 > (ритм імовірний)	текст б/м	 Чи вдома-вдома бідная вдова? Славин їси P: Славин їси, наш Христе-царю, на нибиси	Тальне (1) —

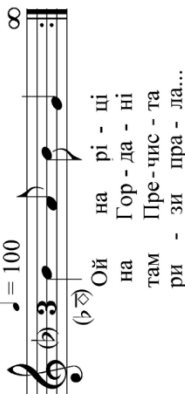
КОЛЯДКИ ХРИСТІЯНСЬКІ

Ритмічне втілення, інципіт				Ладозвукоряд	Райони та кількість сіл
				d efisGahcd(e)	Черкаси (3), Сміла (4), Чигирин (1), Корсунь-Шевченківський (1), Шпола (1), Кам'янка (1), Городище (2).
				текст б/м	Тальне (1), Звенигородка (1)
				d efisGahc	Городище (2), Черкаси (2), Канів (1), Корсунь-Шевченківський (2), Чигирин (1), Шпола (1), Кам'янка(1).
				текст б/м	Звенигородка (2), Катеринопіль (1); Тальне (1)
				d efisGahc	Сміла(3), Канів(2), Черкаси (1), Корсунь-Шевченківський (2).
				текст б/м	Тальне (1), Звенигородка (1), Катеринопіль (1)

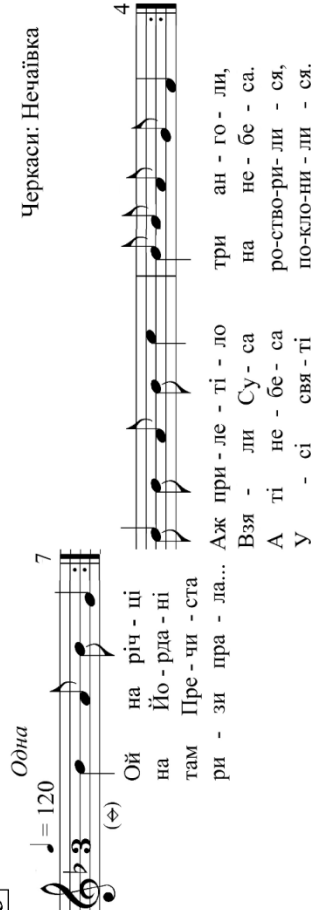
Музичні приклади

- 1 Сміла: Пастирське

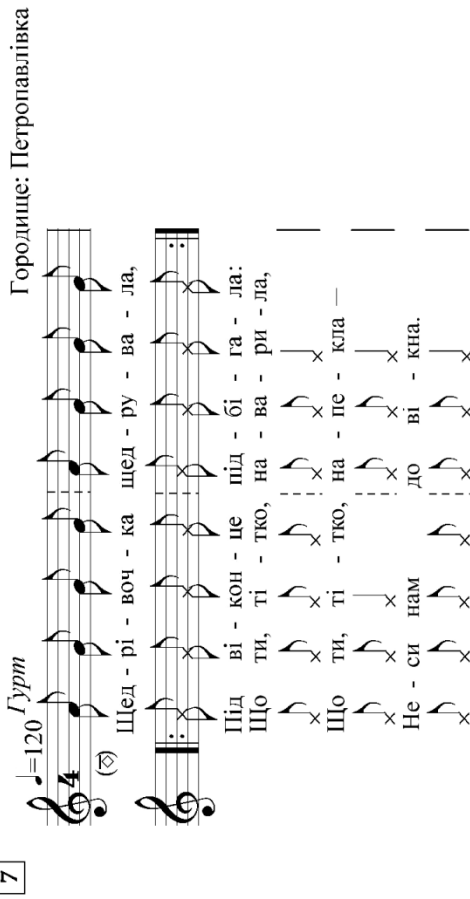
- 2 Сміла: Пастирське

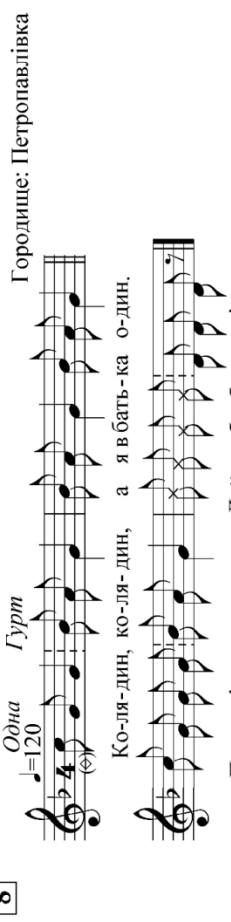
- 3 Городище: Орловець

- 4 Черкаси: Вергуни

- 5 Черкаси: Нечаївка

- 6 Сміла: Шевченка
Лють-ку ку-рять, Доб-рий ве-чір!
О-чі жму-рять.

- 7 Городище: Петропавлівка

- 8 Городище: Петропавлівка

9. $\text{♩} = 130$ *Один* Сміла: Ротмистрівка

(♭) 1. До - брий ве - чір, па - не - гос - по - да - ру,
 2. Сте-ре - жи, Бо - же, вся - ко - го то - ва - ру.
 3. Вся-ко - го то - ва - ру, вся - ко - го ста - тку,
 4. Та мо - лить-ся, ді - тки, за - от - ця й за ма - тку.
 5. За от - ця й за ма - тку, ше й за па - ні - ма - тку.
 6. Що хо - ро - шу ха - зя - є - чу ма - є, *
 7. Що хо - ро - ше роз - по - ря - жа - є, **
 8. Як бар - ві - нок й у са - луку,
 9. Як блжі - ло - чка й у ме - луку.
 10. Та ви - нось - те нам пи - рі - же - чки, **
 11. Та не ла - май - те, по ці - лім да - вай - те,
 12. Та не кри - ші - те, по ці - лім не - сі - те.

* Ритмізується як 1-й вірш.
 ** Ритмізується як 1+3-й вірш.

10. $\text{♩} = 120$ *Одна* Черкаси: Будише

(♯) Сів І-сус Хри-стос та й ве - че - ря - ти, Ще - дрий ве - чі-р(и), до - брий ве - чі-р(и),
 До - брим лю - дя-м(и) на весь ве - чір!

11. $\text{♩} = 92$ *Одна* Шпола: Лебедин

(♯) У цім дом - ку, як у він - ку Ще - дрий, шед-рий, Ще - дрий ве - чір.

12. $\text{♩} = 94$ *Одна* Шпола: Лебедин

1. Дів-ку Ме-лан-ку та й до церк-ви со-бе-ра-ли. Ще - дрий, шед - рий ве - чір!
 2. Як до церк-ви со-бе-ра-ли, ї - ї кі-сонь-ку че-са-ли. Ще - дрий, шед - рий ве - чір!

13. $\text{♩} = 120$ *Одна* Сміла: Пастирське

(♯) Ой чи вдо-ма, вдо - ма бі - дна - я вдо - ва? Ще-дрий ве - чір,
 до-брий ве - чір,
 До-брим лю - дям на весь ве - чір!

14.

Одна
♩ = 80
Гурт
І - ще вчора зве - чо - ра ста - ла сла - ва, ста - ла но - ви - на,
Що ді - ва Ма - рі - я Си - на, Си - на, Си - на ро - ди - ла.

15.

Одна
♩ = 120
Корсунь-Шевченківський: Набув'ї
Ой у лі - сі, в лі - сі церк - воч - ка сто - я - ла. Ра - дуй - ся, Ой ра - дуй - ся, зем - ле,
Син Бо - жий на - ро - див - ся!

16.

Одна
♩ = 70
Гурт
Доб - рий ве - чір то - бі, па - не гос - по - да - рю, до - бе, (Со - ко - ле...)
* Тут ми на - ві - да - ли си - на хо - ро - шо - го у те - бе,
Со - ко - ле яс - ний, па - ни - чу прек - ра - сний, І - ва - не.

* Другий рядок у записі наведений лише у першій строфі. Починаючи з другої строфи – дворянські.

17.

Одна
♩ = 180
Гурт
Ой у - чо - ра із - ве - чо - ра Пас - ла Ме - лан - ка два ка - чу - ра,
Школа: Лебедин
Пас - ла Ме - лан - ка два ка - чу [ра].

Виконавці:

№1, 2, 13 **Сміла: Пастирське:** Кучеренко Галина Григорівна, 1941 р. н.; Федорка Ольга Андріївна, 1951 р. н.; Темченко Ганна Якимівна, 1935 р. н.; Федорова Мотря Петрівна, 1939 р. н.; Мальнована Любов Денисівна, 1942 р. н.; Поштар Марія Петрівна, 1944 р. н.; Пашох Ніна Іванівна, 1958 р. н.; Давиденко Надія Василівна, 1949 р. н.
№3 **Городище: Орловець:** Лисак Ніна Степанівна, 1940 р. н.
№4 **Черкаси: Верзуні:** Селянко Любов Михайлівна, 1944 р. н.
№5 **Черкаси: Нечайка:** Скуба Олександра Гаврилівна, 1936 р. н.; Доманчук Ганна Петрівна, 1936 р. н.; Корчоха Лідія Петрівна, 1940 р. н.
№6 **Сміла: Шевченка:** Березюська Надія Степанівна, 1958 р. н. (родом з с. Пастирське Смілянського р-ну); Підгорна Наталя Василівна, 1959 р. н.; Буряченко Раїса Олексіївна, 1936 р. н. (родом з с. Сунки Смілянського р-ну); Безлітна Ганна Мусіївна, 1947 р. н.; Мигаль Ольга Омельківна, 1940 р. н.; Подвійченко Ганна Олексіївна, 1946 р. н. (родом з с. Плескавіча Смілянського р-ну); Бабенко Ольга Данилівна, 1959 р. н.; Халаман Валентина Миколаївна, 1975 р. н.
№7, 8 **Городище: Петропавлівка:** Чусько Галина Сергіївна, 1948 р. н.; Багач Надія Сергіївна, 1951 р. н.; Чусько Катерина Титівна, 1941; Сухомлин Галина Михайлівна, 1953 р. н.; Костянтинова Параска Микитівна, 1952 р. н.; Ворона Надія Миколаївна, 1960 р. н.
№9 **Сміла: Ротмистрівка:** Возний Михайло Степанович, 1953 р. н.
№10, 14, 16 **Черкаси: Будище:** Іздотчій Тетяна Олексіївна, 1939 р. н.; Шостакова Віра Сергіївна, 1938 р. н.; Зубач Ольга Василівна, 1938 р. н.; Карієнко Марія Софронівна, 1938 р. н.
№11, 12, 17 **Шпола: Лебедин:** Власова Марія Сромолаївна, 1937 р. н.; Гребенюченко Ганна Митрофанівна, 1936 р. н.; Балан Тамара Михайлівна, 1939 р. н.; Онисенко Любов Семенівна, 1937 р. н.; Остропаляченко Олена Сильвестрівна, 1952 р. н.; Хоменко Зоя Степанівна, 1943 р. н.; Терещенко Олена Іванівна, 1941 р. н.; Мсдяник Любов Костянтинівна, 1951 р. н. (родом з с. Сигнаївка, Шполянського р-ну).
№15 **Корсунь-Шевченківський: Набув'ї:** Завертайло Валентина Якимівна, 1934 р. н. (родом з с. Кірове Корсунь-Шевченківського р-ну, тут з 1952 р.); Проценко Оксана Василівна, 1917 р. н.